

Conceptual Modeling of Senior Tourism with a Health-Oriented Approach

Fatemeh Azizi *

Assistant Professor, Department of Management
Sciences, Yazd University, Yazd, Iran

Abstract

With the increasing elderly population, focusing on health-related aspects of tourism has become essential. This study aimed to analyze the knowledge structure of senior tourism with an emphasis on health components, using a mixed quantitative–qualitative approach through bibliometric analysis and Total Interpretive Structural Modeling (TISM). Based on 270 Scopus-indexed articles (1979–2024), the quantitative phase employed co-citation and keyword co-occurrence analyses to identify key concepts and trends, while the qualitative phase modeled causal relationships. Results revealed three main conceptual clusters: mobility, green spaces, and health crises, alongside a shift in research focus toward mental health, medical tourism, and digital interaction. The conceptual model highlighted the central role of senior and medical tourism, through subjective well-being and quality of life, in promoting active aging. These findings provide a foundation for developing health-oriented policies and effective tourism interventions to enhance elderly well-being.

Keywords: Senior Tourism, Health Aging, Bibliometric Analysis, Total Interpretive Structural Modeling (TISM).

* Corresponding Author: azizi.fatemeh@yazd.ac.ir

How to Cite: xxxxxxxx

Original Research

Accepted:

Revised:

Received:

eISSN:2476-597X

ISSN: 2322-3294

1. Introduction

Population aging is a major global shift, driven by declining birth and death rates, especially in tourism-origin countries (Gedecho & Kim, 2024). The senior tourism market is expanding due to older adults' financial resources, free time, and independence from caregiving duties, offering significant economic potential (Bulut & Nazli, 2023). For older adults, travel provides opportunities for identity renewal, social connection, and reduced loneliness, which are essential to maintaining health and well-being (Gedecho & Kim, 2024).

Despite growing interest in this field, research remains fragmented, with few systematic studies that map the knowledge landscape, identify gaps, and analyze trends (Hung & Li, 2016; Patterson & Balderas-Cejudo, 2023). Given the relevance of tourism to the UN Sustainable Development Goals on health and well-being, a deeper understanding of the field's structure is timely (Gedecho & Kim, 2024).

As tourism increasingly promotes older adults' health and well-being, and academic focus on this area rises, a systematic examination of senior tourism research is needed. Existing studies are often fragmented and lack a clear conceptual framework, particularly in addressing physical, mental, and social health interconnections.

This study addresses that gap by conducting a bibliometric analysis of research from 1979 to 2024, focusing on health-related dimensions of senior tourism. It also uses Total Interpretive Structural Modeling (TISM) to map the conceptual structure and reveal causal relationships between key health and tourism components. The goal is to inform and support health-oriented policymaking in senior tourism planning.

2. Methodology

This study uses bibliometric analysis to explore the knowledge landscape of senior tourism with a focus on health. It employs CiteSpace for scientific mapping and Bibliometrix to enhance analytical precision and identify key topics, trends, and conceptual structures in the literature.

The initial search was conducted using the following keywords in the title, abstract, and keyword sections:

"elderly" OR "senior" OR "mature" OR "older" OR "silver" OR "grey" OR "geriatric" AND "touris*" OR "travel" AND "physical health" OR "mental health" OR "well-being" OR "active aging" OR "wellbeing"

To ensure reliable and focused analysis, inclusion/exclusion criteria were applied, limiting the dataset to peer-reviewed English-language articles from 1979 to 2024 across relevant fields (e.g., health, psychology, sociology). This resulted in 270 documents selected from an initial 347.

To overcome the limitations of bibliometric methods in revealing deeper conceptual links, the study also applies TISM. This approach clarifies hierarchical and causal relationships among key concepts, especially those connecting physical, mental, and social health in the context of senior tourism.

4. Results

4.1. Co-Citation Network Analysis

Co-citation network analysis identifies three main clusters reflecting senior health and tourism's interconnected dimensions: urban infrastructure, natural environment, and physical/mental health. Their proximity on the map indicates substantial conceptual overlap. Temporal analysis shows growing interest in these topics since 2010, peaking during COVID-19 (2020–2022). This convergence highlights the need for integrated, health-oriented policy development in senior tourism.

4.2. Identification of Trending and Emerging Topics in Senior Tourism Studies with an Emphasis on Health-Related Dimensions

The analysis identifies 13 thematic clusters. Regarding coverage, Cluster 0, titled Mental well-being, emerges as the largest and most central cluster, forming the network's core. This cluster is closely associated with concepts of life satisfaction, mobility, and active aging.

Other prominent clusters include:

- Cluster 1: “Active Aging,” which focuses on topics such as physical activity, social participation, and health promotion.
- Cluster 4: “Older Adults,” situated within demography and aging trends.
- Cluster 9: “Mental Health,” which emphasizes the psychological and cognitive aspects of aging.

These clusters collectively highlight the multidimensional nature of health in senior tourism and underscore the growing academic attention toward holistic well-being in later life.

4.3. Conceptual Structure Analysis of Health-Oriented Studies in Senior Tourism Using the TISM Approach

Using Bibliometrix, eight key factors were identified: senior tourism, mental well-being, quality of life, leisure travel, life satisfaction, happiness, medical tourism, and active aging. Based on semantic cluster analysis, these factors represent the field’s conceptual foundation.

SNA metrics (degree, betweenness, closeness centrality) assessed each factor’s influence and role to refine selection. Combining these metrics with literature insights, the study builds the TISM framework, conceptually justifying pairwise relationships and mapping a hierarchical structure. The resulting Interpretive Interaction Matrix forms the basis for the final model.

5. Discussion & Conclusion

An analysis of the knowledge landscape in senior tourism based on co-citation and keyword analyses reveals a shift from foundational topics toward more interdisciplinary and applied themes. Three core conceptual clusters emerge: Mobility and Accessibility, Green Spaces and Natural Environments, Health Crises and Psychological Resilience. These clusters highlight the integration of environmental, infrastructural, and psychological factors in shaping senior tourism experiences and underscore the importance of social context, technology, and urban design in enhancing older adults’ quality of life (Cheng et al., 2022; Lui et al., 2018; Barquilla et al., 2023).

Temporal mapping and keyword burst analysis show that research interest has gradually shifted from earlier themes such as mobility and active aging to emerging topics like medical tourism, digital interaction, mental health, and social media (Gao et al., 2024; Zhou et al., 2023).

The TISM model positions senior and medical tourism as foundational drivers, significantly influencing older adults' physical, social, and psychological health. Mental well-being and quality of life act as mediators, while active aging stands as the outcome reflecting the positive impact of tourism on older adults' psychosocial well-being. The model highlights the need for structural interventions in tourism planning to promote healthy, meaningful aging.

ماده انتشار

مدل سازی مفهومی گردشگری سالمندان با رویکرد سلامت محور

فاطمه عزیزی* استادیار، دانشکده اقتصاد، مدیریت و حسابداری، دانشگاه یزد، یزد، ایران

چکیده

با افزایش جمعیت سالمندان، توجه به ابعاد سلامت محور در گردشگری آنان ضروری است. این پژوهش با هدف تحلیل ساختار دانش گردشگری سالمندان با تأکید بر مؤلفه های سلامت انجام شد. مطالعه با رویکرد ترکیبی کمی-کیفی، از طریق تحلیل کتاب سنجی و مدل سازی ساختاری تفسیری فراگیر صورت گرفت. بدین منظور ۲۷۰ مقاله از پایگاه اسکوپوس (۱۹۷۹ تا ۲۰۲۴) انتخاب شد. در بخش کمی، تحلیل هم استنادی و هم رخدادی واژگان برای شناسایی مفاهیم کلیدی و روندها به کار رفت. در بخش کیفی، روابط علی مؤلفه ها مدل سازی شد. نتایج نشان داد ساختار دانشی این حوزه حول سه خوشه تحرک پذیری، فضای سبز و بحران سلامت شکل گرفته و تمرکز پژوهش ها به سمت سلامت روان، گردشگری درمانی و تعامل دیجیتال پیش رفته است. همچنین، مدل مفهومی بیانگر نقش کلیدی گردشگری سالمندان و درمانی، از طریق بهزیستی ذهنی و کیفیت زندگی در ارتقای سالمندی فعال است. یافته ها مبنایی برای سیاست گذاری های سلامت محور و طراحی مداخلات مؤثر در بهبود رفاه سالمندان فراهم می کند.

کلیدواژه ها: گردشگری سالمندان، سالمندی سلامت محور، تحلیل کتاب سنجی، مدل سازی ساختاری تفسیری فراگیر.

۱- مقدمه

پدیده‌ی پیری جمعیت یکی از تحولات اساسی قرن حاضر به‌شمار می‌رود. کاهش نرخ تولد و مرگ در بسیاری از کشورها، به‌ویژه کشورهای مبدا گردشگری، موجب افزایش سهم سالمندان در جمعیت شده است (Gedecho & Kim, 2024; Saeida et al., 2019). بازار گردشگری سالمندان با توجه به توان مالی، زمان آزاد و فرزندان مستقل، در حال رشد و دارای پتانسیل اقتصادی بالاست. اگرچه گروه سنی سالمندان از ۵۵ سال به بالا به سه زیرگروه سالمندان جوان (۵۵-۶۴)، میانسال (۶۵-۷۴) و بسیار سالمند (۷۵ سال به بالا) تقسیم می‌شود، اما همگی در تمایل به حفظ استقلال، ارتقای کیفیت زندگی و مشارکت اجتماعی اشتراک دارند (Bulut & Nazli, 2023).

گردشگری سالمندان که به آن «گردشگری نقره‌ای» نیز گفته می‌شود، یکی از سریع‌ترین بخش‌های در حال رشد صنعت گردشگری در دوره پیش از همه‌گیری کوید-۱۹ بوده و انتظار می‌رود این رشد تا سال ۲۰۵۰ ادامه یابد؛ به گونه‌ای که سالمندان نزدیک به یک‌سوم جمعیت جهان را تشکیل خواهند داد. در این راستا، نقش گردشگری در سلامت روان، مشارکت اجتماعی و ارتقای کیفیت زندگی آن‌ها اهمیتی دوچندان یافته است (Zhao et al., 2023; Robina-Ramírez et al., 2023; Aslani Afrashteh et al., 2019).

گردشگری سالمندان، چه در سطح داخلی و چه بین‌المللی، نقش مهمی در پاسخ‌گویی به نیازهای روانی و اجتماعی این گروه دارد. مطالعات نشان می‌دهند که انگیزه‌های آنان برای سفر، ترکیبی از جست‌وجوی لذت، استراحت، فعالیت بدنی و تعامل فرهنگی است (Moniz et al., 2024). پژوهش‌ها نشان می‌دهند که سفر می‌تواند به بهبود نشاط، انگیزه و سلامت روانی-جسمی سالمندان کمک کند. سالمندان، در مقایسه با گروه‌های جوان‌تر، در انگیزه‌های سفر، ترجیح مقصد و نوع فعالیت‌ها تفاوت دارند؛ آن‌ها زمان آزاد بیشتری دارند و در صورت برخورداری از سلامت نسبی، از امکان تحرک و مشارکت فعال‌تری نیز بهره‌مندند (Chang et al., 2022).

سفر برای سالمندان، با وجود تفاوت در انگیزه نسبت به نسل‌های جوان، ابزاری برای بازیابی هویت، تقویت روابط و کاهش تنهایی است. این تعاملات اجتماعی نقشی مؤثر در پیشگیری از مشکلات سلامت دارند، به‌ویژه در شرایطی که سالمندان با کاهش تحرک یا ارتباطات اجتماعی مواجه‌اند (Gedecho & Kim, 2024).

سازمان جهانی بهداشت «پیری فعال» را فرآیندی می‌داند که در آن سالمندان با بهره‌گیری از فرصت‌ها برای حفظ سلامت، مشارکت اجتماعی و امنیت، کیفیت زندگی خود را بهبود می‌بخشند. در این راستا، پژوهش‌ها نشان می‌دهند که گردشگری نقشی مؤثر در ارتقای سلامت جسمی، روانی و کیفیت زندگی سالمندان ایفا می‌کند.

با افزایش تمایل سالمندان به سفر، مطالعات متعددی به بررسی ابعاد گوناگون رفتار سفر آن‌ها پرداخته‌اند؛ از جمله انگیزه‌ها، ترجیحات مقصد، فناوری، تصمیم‌گیری و تجربیات سفر. این پژوهش‌ها بر نقش فراتر از بعد تفریحی گردشگری تأکید دارند و آن را ابزاری برای تحقق پیری سالم معرفی می‌کنند (Wang et al., 2023).

ادبیات روان‌شناسی با تمرکز بر مفاهیمی مانند رفاه ذهنی، شادی و رضایت از زندگی، شناخت دقیق‌تری از نقش گردشگری در بهبود کیفیت زندگی سالمندان فراهم کرده است. با این حال، ابهام مفهومی میان این واژگان یکی از چالش‌های پژوهشی مهم به‌شمار می‌رود؛ به‌طوری‌که برخی، کیفیت زندگی را زیرمجموعه رفاه می‌دانند و برخی دیگر، آن را مفهومی جامع شامل امنیت، حمایت اجتماعی و خودمراقبتی تلقی می‌کنند. در واکنش به این ابهام، مطالعات اخیر گردشگری تأکید بیشتری بر شاخص‌های غیراقتصادی مانند سلامت، رضایت و پایداری داشته‌اند تا تصویری جامع‌تر و معنادارتر از رفاه سالمندان در بستر تجربه سفر ارائه دهند (Chang et al., 2022).

اگرچه بسیاری از مطالعات به بررسی سلامت جسمی و روانی سالمندان از طریق گردشگری پرداخته‌اند، اما اغلب تمرکز کافی بر نوع تجربیاتی که بیشترین اثربخشی را دارند، نشده است (Huang et al., 2024). برخی دیگر از تحقیق‌ها بر نقش فضاهای طبیعی، فعالیت‌های بیرون از خانه و تعاملات اجتماعی در بهبود سلامت روانی سالمندان تأکید کرده‌اند (Wu et al., 2023; Câmara et al., 2024). همچنین، تحقیقات اخیر بر نیاز به فعالیت‌های تفریحی مبتنی بر فناوری، به‌ویژه برای سالمندانی که با محدودیت‌های فیزیکی مواجه‌اند، اشاره دارند (Gedecho & Kim, 2024). مطالعات همچنین نشان داده‌اند که سالمندان یکی از با انگیزه‌ترین گروه‌ها برای سفر با هدف حفظ سلامت هستند (Cheng et al., 2022; Duedahl et al., 2022).

با وجود رشد پژوهش‌ها، مطالعات نظام‌مند در زمینه ترسیم نقشه علمی حوزه گردشگری سالمندان، شناسایی شکاف‌ها و تحلیل روندهای پژوهشی همچنان محدود است (Hung &

گردشگری در ارتقای سلامت و رفاه سالمندان و با توجه به افزایش روزافزون مطالعات در این زمینه که هم‌راستا با اهداف توسعه پایدار سازمان ملل متحد نیز هستند، درک ساختار دانشی و تحلیل روندهای پژوهشی در حوزه گردشگری سالمندان، ضرورتی بنیادین برای توسعه سیاست‌گذاری‌های علمی و اثربخش به‌شمار می‌رود (Gedecho & Kim, 2024). در حالی که مطالعات متعددی به ابعاد گوناگون گردشگری سالمندان پرداخته‌اند، اما اغلب آن‌ها به‌صورت پراکنده و موضوع‌محور بوده‌اند و چارچوبی نظام‌مند برای تبیین ساختار مفهومی این حوزه ارائه نشده است. به‌ویژه، نبود تحلیلی جامع که پیوندهای میان مؤلفه‌های سلامت جسمی، روانی و اجتماعی را در بستر گردشگری سالمندان آشکار کند، یکی از خلأهای پژوهشی در این حوزه به‌شمار می‌رود.

از این‌رو، هدف پژوهش حاضر، تحلیل کتاب‌سنجی ادبیات علمی مرتبط با گردشگری سالمندان با تأکید بر ابعاد سلامت‌محور در بازه زمانی ۱۹۷۹ تا ۲۰۲۴ است. این تحلیل با مرور نظام‌مند مقالات، در پی آن است که ساختار دانشی این حوزه را بررسی کرده و مسیرهای تحقیقاتی طی‌شده و جهت‌گیری‌های آینده را مشخص سازد. به‌منظور تکمیل این تحلیل، از مدل‌سازی ساختاری تفسیری فراگیر نیز بهره گرفته شده تا علاوه بر نمایش ساختار مفهومی، روابط علی میان مؤلفه‌های کلیدی سلامت و گردشگری در سالمندان نیز تبیین شود. افزون بر آن، این پژوهش با ارائه راهکارهای کاربردی، می‌کوشد زمینه‌ای برای تدوین سیاست‌های سلامت‌محور در برنامه‌ریزی گردشگری سالمندان فراهم آورد.

۲- روش

برای واکاوی ساختار دانشی حوزه گردشگری سالمندان با تأکید بر ابعاد سلامت‌محور، از روش تحلیل کتاب‌سنجی استفاده شد. این روش این امکان را می‌دهد تا روندهای تحقیقاتی و موضوعات کلیدی را در مقالات علمی منتشرشده شناسایی کرد (Shafieisabet & Feyz Babaei Cheshmeh, 2025). ابزار اصلی تحلیل کتاب‌سنجی در این پژوهش، نرم‌افزار CiteSpace بود که بر پایه داده‌کاوی و تحلیل بصری توسعه یافته و برای نقشه‌برداری علمی در حوزه‌های مختلف به کار می‌رود (Meng et al., 2020). به‌منظور افزایش دقت و تنوع تحلیل‌ها، از نرم‌افزار مکمل Bibliometrix نیز استفاده شد تا امکان شناسایی دقیق‌تر ساختارهای مفهومی و پیش‌بینی روندهای پژوهشی آینده فراهم شود.

برای ترسیم نقشه علمی حوزه و تحلیل ساختار دانشی آن، سه مؤلفه کلیدی در نرم‌افزار CiteSpace مدنظر قرار گرفت: نخست، تحلیل هم‌استنادی^۱ به منظور شناسایی وضعیت کلی پژوهش‌ها، روابط میان مطالعات و مرزهای دانشی حوزه؛ دوم، تحلیل خوشه‌بندی که از طریق آن، محورهای موضوعی و خوشه‌های مفهومی اصلی استخراج شدند؛ و سوم، تحلیل روندهای زمانی و جهش واژگان کلیدی^۲ که با بررسی تغییرات زمانی در استفاده از مفاهیم، به شناسایی مسیرهای تکامل پژوهش و موضوعات نوظهور کمک می‌کند.

به منظور پوشش جامع و دقیق موضوع پژوهش، پایگاه اطلاعاتی اسکوپوس به عنوان منبع اصلی انتخاب شده است؛ زیرا این پایگاه با برخورداری از گستره‌ای وسیع در حوزه‌های علمی مختلف و همکاری با ناشران معتبر بین‌المللی، دسترسی به مجموعه‌ای گسترده از مجلات علمی را فراهم می‌سازد (Siddiqui et al., 2024). راهبرد جستجو در جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱. راهبرد جستجو در پایگاه داده اسکوپوس

"elderly" OR "senior" OR "mature" OR "older" OR "silver" OR "grey" OR "Geriatric" AND "tourism" OR "travel" AND "physical health" OR "mental health" OR "Well-being" OR "Active Aging" OR "wellbeing"	کلیدواژه‌ها
Title-Abstract-Keywords	زمینه جستجو
Unlimited	سال
Language: English	معیارهای شمول
Document type: Article, Conference paper	
Neuroscience, Nursing, Engineering, Biochemistry, Genetics and Molecular Biology, Mathematics, Earth and Planetary Sciences, Computer Science, Energy, Physics & Astronomy, Immunology & Microbiology	
مرتبط نبودن با اهداف پژوهش براساس بررسی چکیده و متن کامل مقالات	معیارهای عدم شمول
عدم دسترسی به متن کامل مقالات	

بر اساس راهبرد جستجو، در گام نخست، با جست‌وجوی ترکیبی واژگان کلیدی، تعداد ۳۴۷ سند از پایگاه Scopus در بازه زمانی ۱۹۷۹ تا ۲۰۲۴ بازیابی شد. در مرحله پالایش، معیارهای موضوعی و محتوایی برای انتخاب اسناد مرتبط از جمله حذف مقالات غیرمرتبط با سلامت، گردشگری و سالمندان، اسناد غیرانگلیسی یا فاقد متن کامل، اعمال شدند. علاوه

^۱ Co-citation Analysis^۲ Time-zone View & Burst Detection

بر آن، تمرکز جست‌وجو بر حوزه‌هایی نظیر سلامت عمومی، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، مطالعات محیطی، تصمیم‌گیری و علوم میان‌رشته‌ای حفظ شد تا پوشش جامع‌تری فراهم آید. پس از غربال‌گری نهایی، ۲۷۰ سند واجد شرایط به‌عنوان نمونه نهایی برای تحلیل انتخاب شدند.

به‌منظور غلبه بر محدودیت‌های روش کتاب‌سنجی در شناسایی روابط مفهومی، از روش مدل‌سازی ساختاری تفسیری فراگیر برای ترسیم سلسله‌مراتب مفاهیم و تبیین روابط علی میان آن‌ها استفاده شد (Jain et al., 2020). این مدل کیفی، که بر پایه منطق تفسیری استوار است، امکان تحلیل لایه‌های مفهومی پنهان را فراهم ساخته و با تمرکز بر چرایی روابط بین مؤلفه‌ها (Singh & Dhir, 2022)، چارچوبی دقیق برای تبیین نظام‌مند تعاملات میان سلامت جسمی، روانی و اجتماعی سالمندان در بستر گردشگری ارائه می‌دهد. یکی از ویژگی‌های اصلی مرور نظام‌مند، بهره‌گیری از رویه‌های ساختاریافته و از پیش تعریف‌شده برای جست‌وجو، انتخاب و تحلیل منابع است که باعث افزایش عینیت، کاهش سوگیری و بهبود روایی پژوهش می‌شود (Petticrew & Roberts, 2008). در این مطالعه، راهبرد جست‌وجو با استفاده از واژگان کلیدی منتخب بر مبنای ادبیات پیشین و با هدف پوشش جامع مفاهیم مرتبط از پایگاه اسکوپوس وارد فرایند تحلیل شده‌اند. همچنین، به‌کارگیری نرم‌افزارهای تخصصی تحلیل کتاب‌سنجی و گزارش شاخص‌های آماری مرتبط با تحلیل شبکه (مانند ضریب پیمانه‌ای شبکه و سیلوئت) به ارتقای پایایی نتایج کمک کرده است. مدل‌سازی ساختاری تفسیری نیز با اتکا به داده‌های واقعی و بدون دخالت قضاوت ذهنی انجام شده تا قابلیت تکرارپذیری و اعتمادپذیری پژوهش تضمین شود.

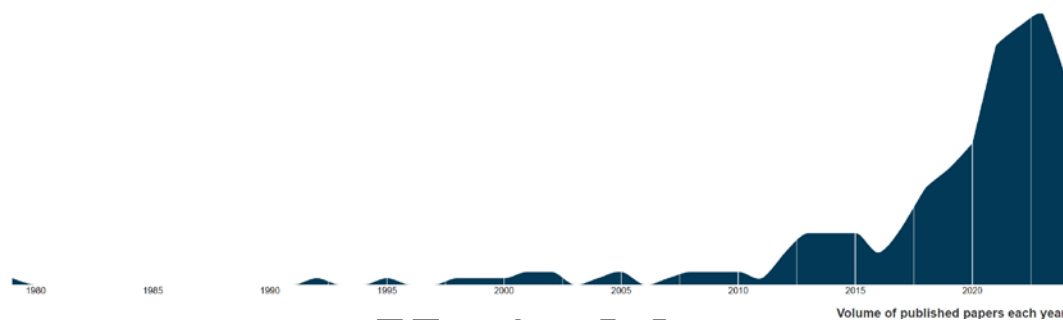
۳- یافته‌ها

۳-۱- روند انتشار مقالات

شکل ۱ روند انتشار مقالات علمی در حوزه گردشگری سالمندان و مفاهیم مرتبط با سلامت آن‌ها را نمایش می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، از سال ۱۹۸۰ تا حدود ۲۰۱۰، تعداد مقالات منتشر شده در این زمینه اندک و همراه با نوسانات محدود بوده است. با این حال، از سال ۲۰۱۰ به بعد، روندی صعودی آغاز شده که از سال ۲۰۱۵ به‌صورت

چشمگیری شدت گرفته و در فاصله ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۳ به اوج خود رسیده است. این رشد چشمگیر می‌تواند بازتابی از افزایش توجه جامعه علمی به موضوعات میان‌رشته‌ای نظیر گردشگری سالمندی، سلامت روان و جسم، سالمندی فعال و رفاه ذهنی باشد. یافته‌های حاصل از این روند، گویای گسترش قابل توجه پژوهش‌ها در حوزه سالمندی و گردشگری طی دهه اخیر است؛ امری که می‌تواند در سیاست‌گذاری‌های آینده به منظور ارتقای کیفیت زندگی سالمندان نقش بسزایی ایفا کند.

شکل ۱. روند زمانی انتشار مقالات علمی در حوزه گردشگری سالمندی و ابعاد سلامت

۲-۳- تحلیل شبکه هم‌استنادی

تحلیل هم‌استنادی منابع با شناسایی مراجعی که به‌طور هم‌زمان در مقالات مختلف مورد ارجاع قرار گرفته‌اند، به درک ارتباطات مفهومی، تحولات علمی و ساختار دانشی حوزه مورد مطالعه کمک می‌کند. این روش با بررسی گره‌ها و خوشه‌های کلیدی در شبکه استنادی، امکان شناسایی حوزه‌های اصلی، پیوندهای نظری و مسیرهای تکامل مفهومی را فراهم می‌سازد (Li & Law, 2020). در این مطالعه، با استفاده از نرم‌افزار CiteSpace و با تعریف گره‌ها بر اساس منابع پراستناد و برجسته‌گذاری آن‌ها طبق شاخص مرکزیت، نقشه‌ای بصری از شبکه هم‌استنادی دانش ترسیم شد (Cheng et al., 2022). در تحقیق حاضر با تحلیل شبکه هم‌استنادی منابع، سه خوشه اصلی شناسایی شد (شکل ۱). نتایج حاصل از شاخص‌های کمی مانند ضریب پیمانه‌ای شبکه^۱ ($Q = 0.8172$) و ضریب

¹ network's modularity

سیلوئت^۱ ($S = 0.936$) نشان می‌دهند که خوشه‌بندی انجام‌شده از انسجام و کیفیت بالایی برخوردار است، زیرا $Q > 0.3$ و $1 > S > 0.5$ ، بیانگر خوشه‌هایی مجزا و قابل تحلیل هستند (Ji et al., 2023).

برای نام‌گذاری خوشه‌ها، از تحلیل خوشه‌بندی مبتنی بر نسبت احتمال لگاریتمی^۲ استفاده شده است. نام هر خوشه بر اساس پرتکرارترین واژگان در مقالات با بالاترین نرخ استناد در همان خوشه انتخاب شده است. در نتایج تحلیل هم‌استادی، خوشه‌های ۰، ۱ و ۳ شناسایی شدند، اما خوشه ۲ ظاهر نشد. این موضوع به دلیل عملکرد الگوریتم LLR در نرم‌افزار CiteSpace است که ممکن است برخی خوشه‌های کوچک را حذف یا با خوشه‌های مجاور ادغام کند. این امر یک ویژگی فنی رایج در تحلیل خوشه‌بندی است و به معنای خلأ مفهومی نیست، بلکه ناشی از ساختار داده‌ها و منطق پردازش الگوریتم است (Chen, 2006). در ادامه، شرح تفصیلی هر خوشه ارائه می‌شود:

خوشه شماره ۰ با عنوان «دسترس‌پذیری»^۳ بر نقش کلیدی تحرک‌پذیری در ارتقای سلامت و رفاه سالمندان تأکید دارد. با افزایش سن، محدودیت‌هایی مانند کاهش توانایی جسمی و نبود حمل‌ونقل عمومی مناسب، باعث کاهش مشارکت سالمندان در فعالیت‌های اجتماعی و بروز پدیده «نیازهای سفر برآورده‌نشده»^۴ می‌شود؛ این مسئله در میان زنان و سالمندان مسن‌تر شایع‌تر است (Winters, 2015; Lui et al., 2018). از این رو، توسعه سیستم‌های حمل‌ونقل منعطف و مناسب برای سالمندان ضرورت دارد.

علاوه بر آن، دسترسی به فضاهای سبز با افزایش تحرک، بهبود سلامت روان و تقویت روابط اجتماعی همراه است (Barquilla et al., 2023). سفر به این فضاها استرس را کاهش داده و کیفیت زندگی سالمندان را ارتقا می‌دهد. به طور کلی، گردشگری و تعطیلات نقشی مؤثر در تحقق پیری فعال و سلامت جامع سالمندان دارند (Ferrer et al., 2016).

خوشه شماره ۱ با عنوان «فضای سبز»^۵ بر نقش طبیعت و کیفیت محیط زیست در ارتقای سلامت و بهزیستی سالمندان تأکید دارد. دسترسی به فضاهای سبز مانند پارک‌ها و محیط‌های طبیعی با پوشش گیاهی، موجب بهبود سلامت جسمی از طریق افزایش فعالیت‌هایی چون

¹ silhouette

² Log Likelihood Ratio – LLR

³ Accessibility

⁴ Unmet Travel Needs (UTN)

⁵ Green Space

پایاده روی و دوچرخه سواری، و همچنین بهبود سلامت روانی با کاهش استرس، ارتقای عملکرد شناختی و تقویت روابط اجتماعی می شود (Barquilla et al., 2023; Du et al., 2021).

مطالعات نشان داده اند که فعالیت های مبتنی بر طبیعت برای سالمندان مزایایی نظیر کاهش خطر بیماری های مزمن، اضطراب و افسردگی، افزایش طول عمر و حفظ استقلال جسمی و روانی به همراه دارند. همچنین، این ارتباط با طبیعت تجربه گردشگری را برای آنان معنادارتر کرده و سطح رضایت از زندگی را افزایش می دهد (Asan et al., 2024).

با توجه به محدود شدن دامنه تحرک و تعاملات اجتماعی در سالمندی، فضاهای سبز می توانند نقش مهمی در تقویت حس تعلق و مشارکت اجتماعی ایفا کنند (Kemperman & Timmermans, 2014). این یافته ها در راستای سیاست گذاری برای توسعه شهرهای زیست پذیر برای سالمندان اهمیت مضاعف دارند.

خوشه شماره ۳ با عنوان «بحران سلامت»^۱، اگرچه از نظر اندازه کوچک ترین خوشه است، اما از نظر محتوایی اهمیت زیادی دارد. تمرکز اصلی این خوشه بر تأثیرات روانی همه گیری کوید-۱۹ بر سالمندان و راهبردهای مقابله ای آنان است. در دوران پس از همه گیری، بسیاری از سالمندان با افزایش اضطراب، افسردگی و کاهش سطح کلی رفاه ذهنی مواجه شدند. با این حال، شواهد نشان می دهد که سالمندان دارای توان بالقوه بالایی برای انطباق و مقابله با بحران ها هستند (Dones & Ciobanu, 2024).

سلامت جسمی، حمایت اجتماعی و سرمایه فرهنگی از عوامل کلیدی تاب آوری سالمندانند. در نبود این حمایت ها، آن ها در برابر فشارهای روانی آسیب پذیرتر می شوند. مشارکت در فعالیت های تفریحی، به ویژه در دوران بازنشستگی، به بهبود خلق و خو، کاهش استرس و ارتقای کیفیت زندگی کمک می کند (TALOŞ et al., 2021). این یافته ها از اهمیت طراحی مداخلات تفریحی و گردشگری با رویکرد روان شناختی در مواجهه با بحران های سلامت حمایت می کنند.

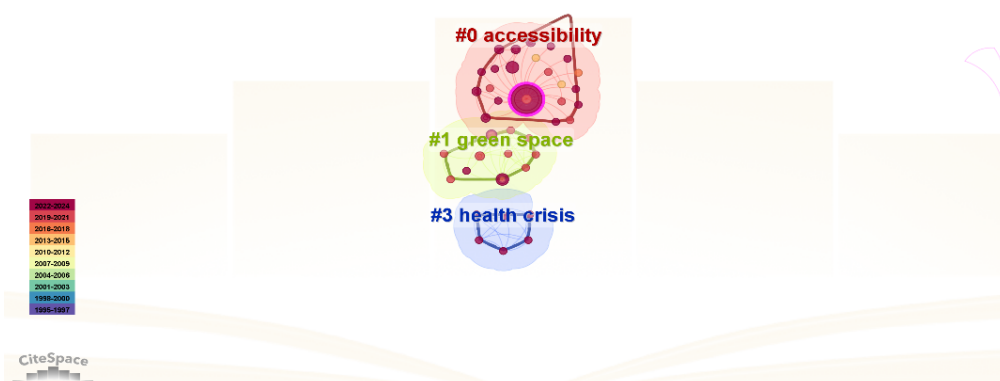
تحلیل سه خوشه شناسایی شده نشان می دهد که ابعاد مختلف سلامت و رفاه سالمندان در بستر گردشگری، در تعامل تنگاتنگی با یکدیگر قرار دارند. این خوشه ها بازتاب دهنده رویکردی میان رشته ای هستند که عناصر زیرساخت شهری، محیط طبیعی، سلامت عمومی و روانی را به طور هم زمان در بر می گیرند. نزدیکی فضایی آن ها در نقشه هم استنادی،

¹ Health Crisis

هم‌پوشانی مفهومی و ارتباط این حوزه‌ها را تأیید می‌کند. همچنین، تحلیل زمانی خوشه‌ها نشان می‌دهد که از سال ۲۰۱۰ به بعد، این موضوعات به‌ویژه در دوره همه‌گیری (۲۰۲۰ تا ۲۰۲۲) با شدت بیشتری مورد توجه قرار گرفته‌اند. این ترکیب مفهومی می‌تواند مبنای طراحی سیاست‌های جامع در گردشگری سلامت محور سالمندان باشد.

شکل ۲. شبکه هم‌استنادی منابع

CiteSpace, v. 5.3.R1 (64-bit) Basic
January 10, 2025, 1:43:35 PM RST
Scopus: D:\Papers\senior tourism\citespace analysis\data_unique
Timespan: 1985-2024 (Slice Length=3)
Selection Criteria: g-index (v=25), LRF=-1.0, L/N=-1, LBV=-1, e=0.0
Network: N=117, E=170 (Density=0.0251)
Largest CCs: 39 (33%)
Nodes Labeled: 1.0%
Pruning: None
Modularity Q=0.7545
Weighted Mean Silhouette S=0.9284
Harmonic Mean(Q, S)=0.8325
Excluded:

۳-۳- شناسایی موضوع‌های پرتعداد و نوظهور در مطالعات گردشگری سالمندان با تأکید بر ابعاد سلامت‌محور

در این پژوهش، برای شناسایی موضوعات پرتعداد و روندهای مفهومی در حوزه گردشگری سالمندان، تحلیل خوشه‌بندی کلمات کلیدی با استفاده از نرم‌افزار CiteSpace انجام شد. این تحلیل که بر پایه هم‌رخدادی واژگان در بازه‌های سه‌ساله صورت گرفت، امکان نمایش ارتباطات مفهومی و انسجام شبکه دانش را فراهم کرد (Cheng et al., 2022). انتخاب

این بازه بر مبنای ملاحظات روش شناختی مرتبط با تحلیل شبکه‌های زمانی در CiteSpace صورت گرفته است. استفاده از این بازه زمانی به ایجاد شبکه‌های هم‌رخدادی منسجم در هر مقطع زمانی کمک می‌کند و امکان شناسایی خوشه‌های پژوهشی در حال تحول را با دقت بیشتری فراهم می‌سازد (Chen, 2006). نتیجه این تحلیل، شناسایی ۱۳ خوشه موضوعی بود که با توجه به ضریب پیمانه‌ای شبکه ($Q=0.6809$) و سیلوئت ($S=0.8995$) از دقت و کیفیت بالایی برخوردارند. به‌طوری که Q بالاتر از 0.3 و S بالاتر از 0.7 بیانگر دقت خوشه‌بندی هستند (Ji et al., 2023).

از نظر پوشش موضوعی، خوشه شماره صفر با عنوان «حرک پذیری»^۱ به‌عنوان بزرگ‌ترین و مرکزی‌ترین خوشه شناخته می‌شود و هسته مفهومی شبکه را تشکیل می‌دهد. این خوشه بر نقش زیرساخت‌های حمل‌ونقل، فضاهای عمومی، و دسترسی سالمندان به محیط شهری تأکید دارد و با مفاهیمی مانند تحرک پذیری، سفر ایمن و مشارکت اجتماعی و به‌طور کلی سبک زندگی و گردشگری سالمندان در ارتباط است.

دیگر خوشه‌های مهم عبارت‌اند از:

خوشه شماره ۱: «سالمندی فعال»^۲ که بر مفاهیمی چون فعالیت بدنی، مشارکت اجتماعی و ارتقای سلامت متمرکز است؛ خوشه شماره ۴: «افراد سالمند»^۳ که در حوزه جمعیت‌شناسی و روندهای سالمندی جای می‌گیرد، خوشه شماره ۶: «بهبودی ذهنی»^۴ که بر سلامت روان، رضایت از زندگی، و پیامدهای روان‌شناختی سالمندی تأکید دارد و خوشه شماره ۹: «سلامت روان»^۵ که بر ابعاد روان‌شناختی و ذهنی دوران سالمندی تمرکز دارد.

در کنار این خوشه‌ها، مجموعه‌ای از خوشه‌های نوظهور و تخصصی‌تر نیز شناسایی شد که اگرچه از نظر اندازه کوچک‌ترند، اما مسیرهای جدید تحقیقاتی را نشان می‌دهند مانند خوشه شماره ۱۱: «گردشگری خانه روستایی»^۶؛ خوشه شماره ۱۲: «رسانه‌های اجتماعی»^۷ که

¹ Mobility

² Active Aging

³ Elderly People

⁴ Subjective Well-being

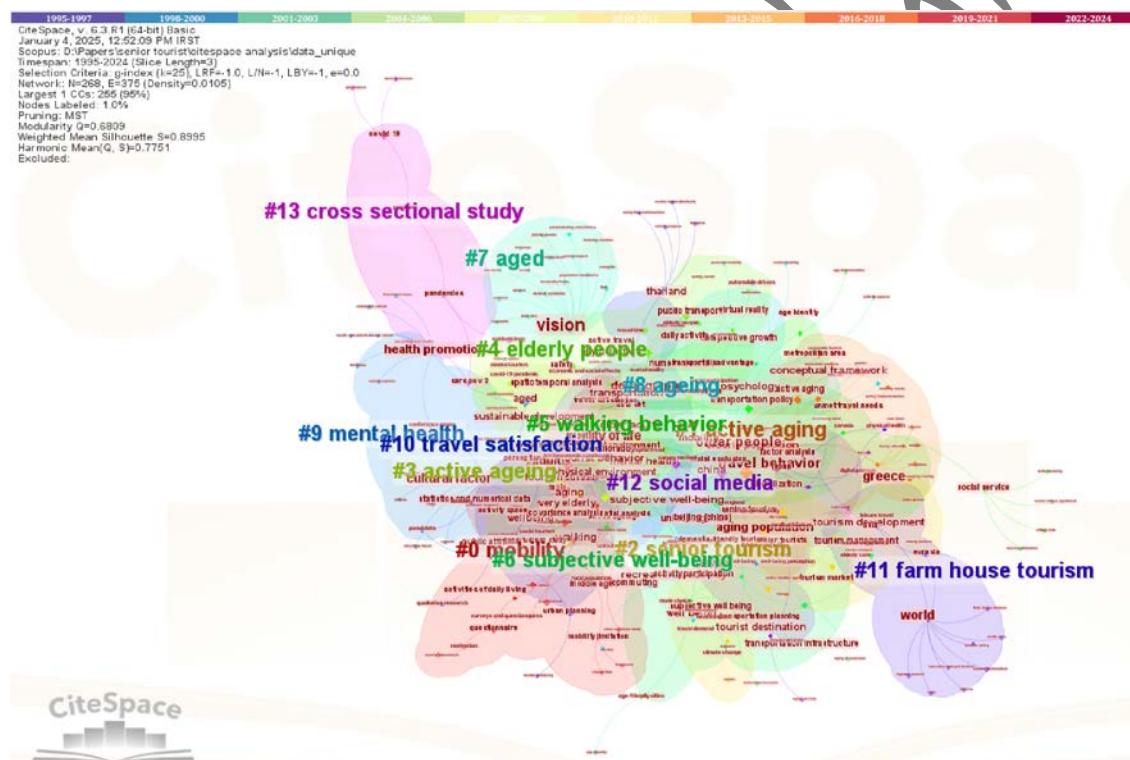
⁵ Mental Health

⁶ Farm House Tourism

⁷ Social Media

نشان‌دهنده توجه فزاینده به شمول دیجیتال و حضور آنلاین سالمندان است و خوشه شماره ۱۳: «مطالعه مقطعی»^۱ که عمده‌تاً در روش‌شناسی مطالعات مشاهده می‌شود. این یافته‌ها گویای این است که حوزه پژوهشی مورد بررسی، علاوه بر پرداختن به مفاهیم بنیادی مرتبط با کیفیت زندگی سالمندان، در حال گسترش به سمت حوزه‌های نوظهور چون دیجیتال‌سازی، نوآوری‌های گردشگری و تحلیل‌های جمعیت‌محور نیز هست.

شکل ۳. شبکه هم‌رخدای کلمات کلیدی

۴-۳- تحلیل روند تکامل مفاهیم پژوهش

¹ Cross-sectional Study

برای تحلیل روند تحول مفاهیم در مطالعات گردشگری سالمندان با رویکرد سلامت محور، از نقشه زمانی هم‌واژگانی مبتنی بر خوشه‌بندی هم‌رخدادی کلمات کلیدی استفاده شد. در این نقشه، شماره خوشه‌ها روی محور Y و سال انتشار مقالات روی محور X قرار گرفت تا مسیر زمانی شکل‌گیری و بلوغ مفاهیم پژوهشی ترسیم شود (Gao et al., 2024). یافته‌ها نشان می‌دهند که بیشتر مطالعات از سال ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۴ متمرکز بوده‌اند، در حالی که مطالعات اولیه (۱۹۹۸ تا ۲۰۱۰) بیشتر بر موضوعات بنیادینی همچون تحرک (خوشه ۰)، گردشگری سالمندان (خوشه ۲) و رفتار سفر تمرکز داشته‌اند.

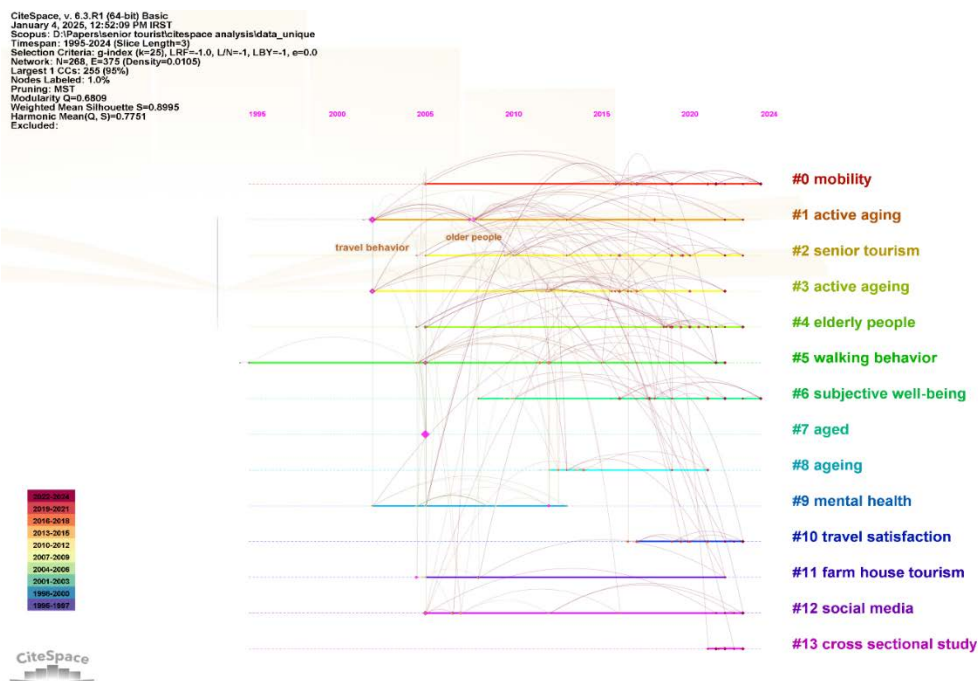
خوشه‌هایی مانند تحرک، پیری فعال، گردشگری سالمندان و بهزیستی ذهنی تا سال‌های اخیر (۲۰۲۳-۲۰۲۴) همچنان فعال باقی مانده‌اند و مقالات جدیدی به آن‌ها افزوده شده است که نشان‌دهنده پویایی و استمرار علاقه علمی به این موضوعات است. در مقابل، موضوعاتی مانند سلامت روان (خوشه ۹) بیشتر به سال‌های پیش از ۲۰۱۵ محدود شده‌اند و توجه پژوهشی نسبت به آن‌ها کاهش یافته است.

در سال‌های اخیر، ظهور خوشه‌هایی مانند رسانه‌های اجتماعی (خوشه ۱۲) و مطالعه مقطعی (خوشه ۱۳) نشان‌دهنده ورود موضوعات نوین مانند سلامت دیجیتال، بهزیستی روانی در شرایط بحران و فناوری‌هایی نظیر پزشکی از راه دور^۱ به ادبیات گردشگری سالمندان است. واژه کوید-۱۹ نیز از جمله محرک‌های مفهومی مهم در بازتعریف اولویت‌های پژوهشی این حوزه بوده است.

در مجموع، مسیر تحول مفاهیم حاکی از گذار از موضوعات زیرساختی مانند تحرک و سالمندی به‌سوی رویکردهای فناورانه، کاربردی و بین‌رشته‌ای مانند رفتار سفر، سلامت روان و استفاده از فناوری در مطالعات مربوط به سلامت و کیفیت زندگی سالمندان از طریق گردشگری است.

شکل ۴. نقشه زمانی تکامل مفاهیم پژوهشی

^۱ telehealth

۵-۳- تحلیل جهش مفهومی واژگان کلیدی

تشخیص جهش واژگان کلیدی^۱ به شناسایی کلماتی می‌پردازد که در یک بازه زمانی کوتاه با افزایش ناگهانی فراوانی مواجه شده‌اند و به عنوان شاخصی از تغییرات سریع در اولویت‌های علمی تلقی می‌شوند. این کلمات معمولاً بازتاب‌دهنده موضوعات نوظهور و پرمخاطب در مقاطع خاصی از زمان هستند (Gao et al., 2024). در این تحلیل، سه شاخص اصلی شامل زمان آغاز، زمان پایان و شدت جهش هر واژه بررسی شد. شدت بیشتر، نشان‌دهنده میزان بالاتر توجه پژوهشی و اهمیت بیشتر واژه در آن دوره زمانی است (Qi et al., 2025).

در این مطالعه، با استفاده از نرم‌افزار CiteSpace و بررسی روند به کارگیری واژگان در عناوین، چکیده‌ها و کلیدواژه‌ها، ۲۵ واژه با بیشترین جهش مفهومی بین سال‌های ۱۹۹۵ تا ۲۰۲۴ شناسایی شد (شکل ۵). واژگانی مانند بهزیستی در این بازه، از ثبات مفهومی و تکرار بالا برخوردار بود که نشان‌دهنده جایگاه محوری آن در پژوهش‌های بین‌المللی حوزه گردشگری سالمندان است. کلید واژه روانشناسی با شدت جهش ۲/۷۳ بین سال‌های ۲۰۱۳

¹ burst detection

تا ۲۰۱۸، حاکی از تمرکز فزاینده بر ابعاد روانی سالمندی و سفر است. به طور مشابه، واژه سالمندی با بالاترین شدت جهش در بازه ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۸، به عنوان یکی از کلیدواژه‌های محوری در این حوزه تثبیت شده است.

کلیدواژه تحرک‌پذیری جهشی پیوسته از ۲۰۱۳ تا ۲۰۲۴ داشته و بیانگر توجه مداوم به دسترسی‌پذیری، سبک زندگی فعال و چالش‌های حمل و نقل در دوره سالمندی است. در فاصله ۲۰۱۶ تا ۲۰۱۸، رشد قابل توجهی در استفاده از واژگانی مانند زن، سفر و بهزیستی دیده می‌شود که نشان‌دهنده علاقه پژوهشی به موضوعاتی چون تفاوت‌های جنسیتی، سلامت جسمی و روانی و مشارکت در سفر است.

واژگان نوظهوری نظیر «گردشگری اجتماعی»، «گردشگری پزشکی» و «تعامل اجتماعی» نیز از سال ۲۰۱۶ به بعد وارد ادبیات پژوهشی شده‌اند که با رشد خدمات درمانی فرامرزی، خدمات سلامت دیجیتال و افزایش ارتباطات اجتماعی سالمندان هم‌راستا هستند. همچنین، واژه‌هایی مانند «اوراسیا» (۲۰۰۴-۲۰۰۹) و «استرالیا» (۲۰۱۰-۲۰۱۵) نیز با جهش‌های قابل توجه اما محدود به بازه‌های زمانی خاص، بیانگر تمرکز جغرافیایی برخی مطالعات یا سیاست‌گذاری‌های منطقه‌ای‌اند. در نهایت مفاهیم اولیه‌ای مانند «ارتقای سلامت»، «جمعیت سالمند» و «روندهای جمعیتی» نیز عمدتاً در فاصله‌ی ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۲ دارای جهش مفهومی بوده‌اند که بازتابی از مراحل آغازین توسعه مفهومی این حوزه است.

این الگوهای واژگانی نشان می‌دهند که تمرکز پژوهش‌ها از مفاهیم پایه‌ای مانند سالمندی و جمعیت‌شناسی به سوی موضوعات تخصصی‌تری مانند سلامت روان، تعاملات اجتماعی، فناوری‌های نو و سبک زندگی سالمندی در حال تغییر است. ترکیب واژگان با جهش‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت، گویای پویایی حوزه و توازن میان ثبات مفهومی و نوآوری در مسیرهای آینده پژوهشی است.

شکل ۵. جهش واژگان کلیدی

۳-۶- تحلیل ساختار مفهومی مطالعات سلامت محور در گردشگری سالمندان با رویکرد TISM

کلمات کلیدی در مقالات علمی بیانگر تمرکز اصلی پژوهش و نشان‌دهنده چارچوب موضوعی مقاله هستند (Sun & Fan, 2024). تحلیل این واژگان به شناسایی موضوعات محوری و روندهای رایج در یک حوزه علمی کمک می‌کند؛ چرا که واژگان پرتکرار معمولاً نمایانگر نقاط تمرکز علمی هستند (Cheng et al., 2022).

یکی از روش‌های مؤثر در استخراج ساختار مفهومی، تحلیل هم‌رخدادی کلمات کلیدی است که با بررسی هم‌زمانی واژگان در مقالات مختلف، امکان شناسایی خوشه‌های معنایی و موضوعات پژوهشی اصلی را فراهم می‌کند (Geng et al., 2024).

در این پژوهش، به منظور طراحی مدل ساختاری تفسیری فراگیر، به جای تکیه بر قضاوت ذهنی خبرگان، از روش داده‌محور تحلیل هم‌رخدادی استفاده شد (Muñoz-Leiva et al., 2012). این رویکرد به استخراج مؤلفه‌های پرتکرار و بررسی روابط میان آن‌ها منجر شده و موجب افزایش دقت، کاهش سوگیری و بهبود قابلیت تکرارپذیری مدل می‌شود (Siddiqui et al., 2024).

در گام نخست، با بهره‌گیری از نرم‌افزار Bibliometrix، هشت عامل کلیدی از نتایج تحلیل هم‌رخدادی شبکه‌ای استخراج و براساس تفسیر خوشه‌های معنایی انتخاب شدند. این عوامل عبارت‌اند از: گردشگری سالمندان، بهزیستی ذهنی، کیفیت زندگی، سفر تفریحی، رضایت از زندگی، شادی، گردشگری درمانی، و سالمندی فعال.

برای انتخاب نهایی عوامل، از شاخص‌های تحلیل شبکه اجتماعی شامل مرکزیت رتبه‌ای^۱، واسطگی^۲ و نزدیکی^۳ استفاده شد تا میزان نفوذ، نقش واسطه‌ای و دسترسی هر گره در شبکه سنجیده شود. ترکیب این تحلیل کمی با مرور کیفی ادبیات، مبنای استدلالی مدل TISM را شکل داد. در این فرایند، مؤلفه‌ها به صورت جفتی مقایسه و برای هر رابطه تأییدشده، توجیهی مفهومی ارائه شده است. این تفسیرها با استناد به مقالات کلیدی و معتبر علمی، اعتبار نظری مدل را تقویت کرده‌اند (جدول ۲).

جدول ۲. روابط بین عوامل همراه با تفسیر دلیل آن

رابطه بین عوامل	وجود رابطه	تفسیر رابطه
گردشگری سالمندان (F1) بر بهزیستی ذهنی (F2) تاثیر دارد.	بله	گردشگری با فرار از یکنواختی، تعامل اجتماعی، تجربه لذت و حس استقلال باعث تقویت بهزیستی ذهنی در سالمندان می‌شود (Wang et al., 2023).
گردشگری سالمندان (F1) بر کیفیت زندگی (F3) تاثیر دارد.	بله	سفر موجب کاهش تنهایی، افزایش آرامش و ارتقا کیفیت زندگی می‌شود (Asan et al., 2024).
گردشگری سالمندان (F1) بر شادی (F4) تاثیر دارد.	بله	سفر، تجدید انرژی و نشاط روانی را برای سالمندان به همراه دارد (Câmara et al., 2024; Stončikaitė, 2022).

¹ PageRank

² Betweenness Centrality

³ Closeness Centrality

رابطه بین عوامل	وجود رابطه	تفسیر رابطه
گردشگری سالمندان (F1) بر رضایت از زندگی (F5) تاثیر دارد.	بله	تعاملات خانوادگی و تجربه‌های مثبت در سفر، رضایت کلی زندگی را افزایش می‌دهد (Huang et al., 2024; Mahadevan & Fan, 2020; Mendes et al., 2022).
گردشگری سالمندان (F1) بر سفر تفریحی (F6) تاثیر دارد.	بله	سفرهای سالمندان عمدتاً ماهیتی تفریحی دارند و موجب بازیابی روانی می‌شوند (Aggarwal et al., 2023; Kim et al., 2015).
گردشگری سالمندان (F1) بر سالمندی فعال (F8) تاثیر دارد.	بله	گردشگری عامل تقویت فعالیت‌های بدنی، مشارکتی و ذهنی است (Wu et al., 2023).
بهبودی ذهنی (F2) بر کیفیت زندگی (F3) تاثیر دارد.	بله	سلامت روانی بخش کلیدی از کیفیت زندگی است (Iamtrakul et al., 2024).
بهبودی ذهنی (F2) بر شادی (F4) تاثیر دارد.	بله	شادی نتیجه بهبودی ذهنی است (Mendes et al., 2022; Fong & Shaw, 2024).
بهبودی ذهنی (F2) بر رضایت از زندگی (F5) تاثیر دارد.	بله	سلامت ذهنی به عنوان عامل مؤثر بر رضایت کلی از زندگی معرفی شده است (Diener et al., 2004; Steptoe et al., 2015).
بهبودی ذهنی (F2) بر سالمندی فعال (F8) تاثیر دارد.	بله	سالمندان با سلامت روانی بیشتر مشارکت بالاتری در فعالیت‌های اجتماعی دارند (Litwin et al., 2015; Luo et al., 2024).
کیفیت زندگی (F3) بر شادی (F4) تاثیر دارد.	بله	سطح بالای کیفیت زندگی به احساسات شادی در سالمندان منجر می‌شود (Niclasen et al., 2019; Lopez et al., 2024; Câmara et al., 2024).
کیفیت زندگی (F3) بر رضایت از زندگی (F5) تاثیر دارد.	بله	رضایت از زندگی نتیجه‌ای از کیفیت مناسب زندگی در ابعاد مختلف است (Asan et al., 2024; Braseró-Rodríguez et al., 2024; Prati, 2022).
کیفیت زندگی (F3) بر سالمندی فعال (F8) تاثیر دارد.	بله	افرادی با کیفیت زندگی مطلوب بیشتر در فعالیت‌های اجتماعی و فیزیکی مشارکت می‌کنند (Wu et al., 2023).
شادی (F4) بر بهبودی ذهنی (F2) تاثیر دارد.	بله	شادی موجب پایداری روانی و مقاومت در برابر استرس می‌شود (Fong & Shaw, 2024; Sun, 2023).

رابطه بین عوامل	وجود رابطه	تفسیر رابطه
شادی (F4) بر رضایت از زندگی (F5) تاثیر دارد.	بله	شادی منبع اساسی برای رضایت کلی از زندگی است (Fong & Shaw, 2024; Câmara et al., 2024).
شادی (F4) بر سفر تفریحی (F6) تاثیر دارد.	بله	شادی تجربه شده در سفر تفریحی به عنوان تقویت کننده سلامت روان شناخته شده است (Stončikaitė, 2022; Zhang, 2023).
شادی (F4) بر سالمندی فعال (F8) تاثیر دارد.	بله	سالمندان شاد تمایل بیشتری به مشارکت در فعالیت های اجتماعی و داوطلبانه دارند (Câmara et al., 2024).
رضایت از زندگی (F5) بر سفر تفریحی (F6) تاثیر دارد.	بله	افرادی که از زندگی خود راضی هستند، بیشتر به دنبال تجربیات تفریحی هستند (Pan et al., 2020).
رضایت از زندگی (F5) بر سالمندی فعال (F8) تاثیر دارد.	بله	رضایت از زندگی یکی از عوامل محرک برای مشارکت فعال در سالمندی است (Vega-Vázquez et al., 2021; Pan et al., 2020).
سفر تفریحی (F6) بر شادی (F4) تاثیر دارد.	بله	سفرهای تفریحی با تحریک احساس شادی و آرامش در سالمندان همراه است (Stončikaitė, 2022; Cole et al., 2024).
سفر تفریحی (F6) بر سالمندی فعال (F8) تاثیر دارد.	بله	سفرهای تفریحی می توانند باعث افزایش تحرک، تعامل اجتماعی و سلامت روان شوند (Kim et al., 2015; Chang et al., 2014).
گردشگری درمانی (F7) بر بهزیستی ذهنی (F2) تاثیر دارد.	بله	گردشگری درمانی در بین سالمندان باعث کاهش اضطراب و افزایش حس کنترل بر زندگی می شود (Fan et al., 2024; Tavitiyaman & Saiprasert, 2020).
گردشگری درمانی (F7) بر سالمندی فعال (F8) تاثیر دارد.	بله	درمان موفق می تواند موجب بازگشت به فعالیت های روزمره و افزایش مشارکت اجتماعی شود (Fan et al., 2024; Zheng et al., 2025).
سالمندی فعال (F8) بر کیفیت زندگی (F3) تاثیر دارد.	بله	مشارکت فعال سالمندان در فعالیت های بدنی و اجتماعی، کیفیت زندگی آنها را افزایش می دهد (Wu et al., 2023; Vega-Vázquez et al., 2021).

رابطه بین عوامل	وجود رابطه	تفسیر رابطه
سالمندی فعال (F8) بر رضایت از زندگی (F5) تاثیر دارد.	بله	سالمندان فعال، احساس مفید بودن و استقلال بیشتری دارند که رضایت از زندگی را افزایش می دهد (Câmara et al., 2024; Vega-Vázquez et al., 2021).

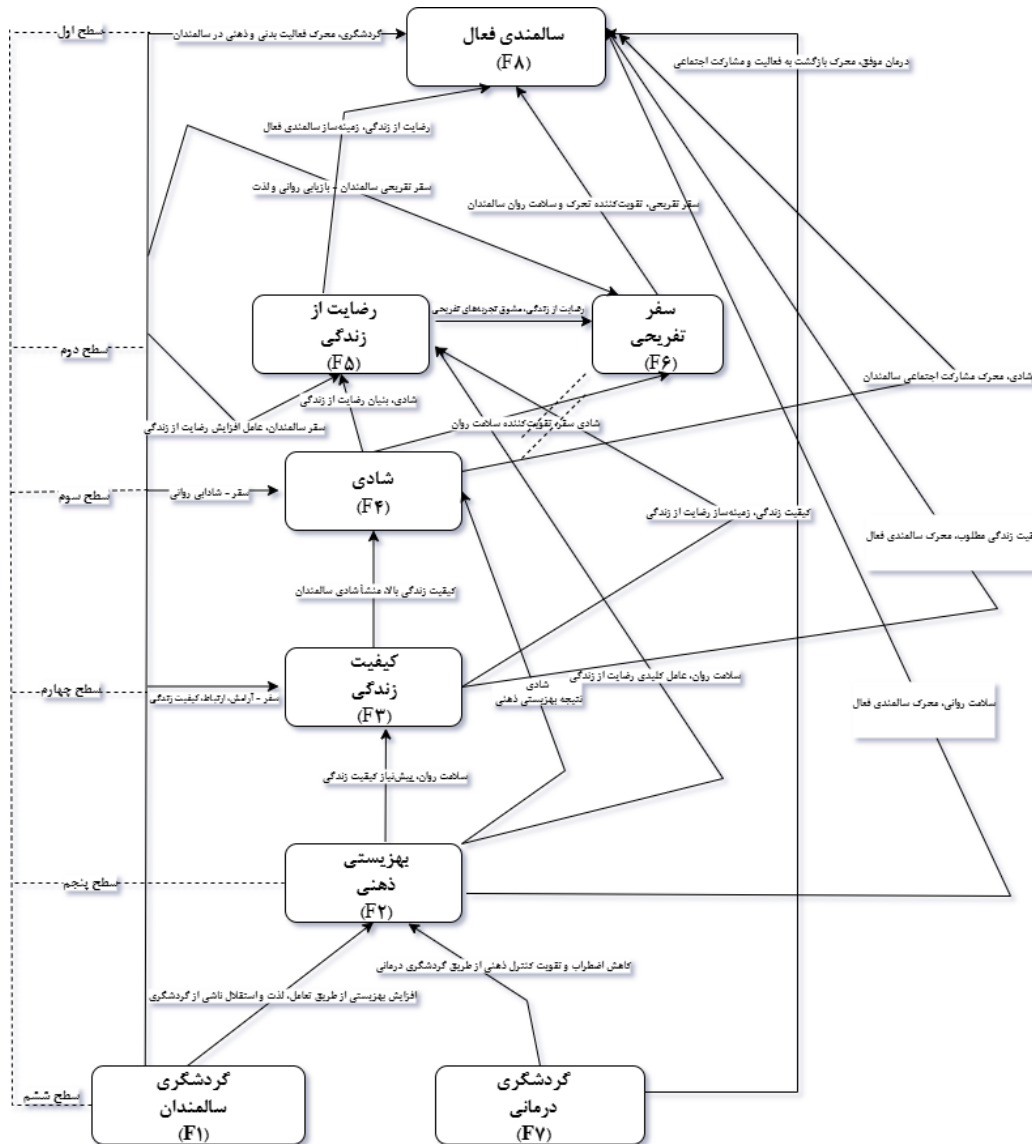
در مرحله بعد با در نظر گرفتن اعداد ۱ و صفر برای هر پاسخ بله و خیر، ماتریس دسترس پذیری شکل گیرد. پس از ساخت این ماتریس، بررسی انتقال پذیری انجام می شود؛ برای نمایش این انتقال پذیری در ماتریس دسترس پذیری، عدد ۰ با ۱* جایگزین می شود، که در آن * نشان دهنده رابطه انتقالی است. جدول ۲ ماتریس دسترس پذیری نهایی را نشان می دهد.

جدول ۲. ماتریس دسترس پذیری نهایی

	F8	F7	F6	F5	F4	F3	F2	F1
F1	۱	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱
F2	۱	۰	۱*	۱	۱	۱	۱	۰
F3	۱	۰	۱*	۱	۱	۱	۰	۰
F4	۱	۰	۱	۱	۱	۰	۱	۰
F5	۱	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۰
F6	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۰	۰
F7	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۱	۰
F8	۱	۰	۰	۱	۰	۱	۰	۰

پس از تعیین جایگاه عوامل در ساختار سلسله مراتبی، برای هر رابطه علی در مدل TISM، تفسیر مفهومی بر پایه شواهد علمی ارائه شد. این تفسیرها همراه با روابط، ماتریس تعامل تفسیری را شکل دادند که مبنای ترسیم مدل نهایی شد. در این مدل، روابط با پیکان و توضیح مفهومی نمایش یافته اند؛ عاملی که TISM را از مدل های سنتی مانند ISM متمایز می کند.

شکل ۶. مدل سازی ساختاری تفسیری فراگیر گردشگری سالمندان با تاکید بر ابعاد سلامت

در طراحی مدل نهایی، اگرچه برخی روابط مانند اثر «کیفیت زندگی» بر «سالمندی فعال» یا «بهبودی ذهنی» بر «سالمندی فعال» از نظر ساختاری گذرا محسوب می‌شدند، اما به دلیل برخورداری از تبیین‌های مفهومی مستقل و شواهد علمی معتبر، در مدل حفظ شدند. این رویکرد موجب تقویت انسجام علی و افزایش غنای تفسیری مدل شد.

۴- بحث و نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش، ارائه تصویری نظام‌مند از ساختار دانش در حوزه گردشگری سالمندان با تأکید بر ابعاد سلامت جسمی، روانی و اجتماعی بود. با بهره‌گیری از رویکردهای کتاب‌سنجی و مدل‌سازی ساختاری تفسیری فراگیر، تلاش شد تا روندهای مفهومی، شکاف‌های پژوهشی و پیوندهای علی بین مؤلفه‌های کلیدی شناسایی شود. بدین منظور تعداد ۲۷۰ سند با استفاده از پایگاه داده اسکوپوس در طی بازه زمانی ۱۹۷۹-۲۰۲۴ برای تحلیل نهایی انتخاب شد.

از منظر نظری، این پژوهش با تلفیق روش‌های کتاب‌سنجی و مدل‌سازی TISM، چارچوبی منسجم برای شناخت ساختار مفهومی حوزه «گردشگری سالمندان و ابعاد سلامت» فراهم می‌آورد و با تحلیل خوشه‌های دانشی و روابط علی، به تبیین مسیر تکامل پژوهش در این حوزه کمک می‌کند. از منظر کاربردی نیز، با شناسایی مفاهیم نوظهور و واژگان کلیدی مهم، امکان جهت‌دهی هدفمند به پژوهش‌های آینده را فراهم می‌سازد و مسیر مطالعات میان‌رشته‌ای سالمندی، سلامت و گردشگری را تقویت می‌کند.

تحلیل ساختار دانشی حوزه گردشگری سالمندان و ابعاد سلامت محور در آن‌ها، با استفاده از تحلیل‌های هم‌استادی و واژگان کلیدی، نشان‌دهنده گذار تدریجی این حوزه از موضوعات بنیادین به سوی حوزه‌های میان‌رشته‌ای و کاربردی‌تر است. سه خوشه مفهومی اصلی شناسایی شده شامل «حرکت‌پذیری و دسترسی‌پذیری»، «فضای سبز و محیط طبیعی»، و «بحران سلامت و تاب‌آوری روانی» هستند که بیانگر تلفیق ابعاد محیطی، زیرساختی و روانی در تجربه گردشگری سالمندان و بر نقش اساسی زمینه‌های اجتماعی، فناوری و طراحی شهری در ارتقای کیفیت زندگی این گروه جمعیتی تأکید دارند. در ادامه این تحلیل، بررسی نقشه‌های زمانی و جهش واژگان کلیدی نشان داد که تمرکز پژوهش‌ها از موضوعاتی نظیر «حرکت»، «جمعیت سالمند» و «پیری فعال» به مفاهیم نوینی چون «گردشگری پزشکی»، «تعامل اجتماعی دیجیتال»، «سلامت روان» و «رسانه‌های اجتماعی» تغییر یافته است.

از تلفیق این یافته‌ها می‌توان چنین استنتاج کرد که ساختار دانشی این حوزه در حال حرکت به سوی رویکردهای نظام‌مندتر و میان‌رشته‌ای‌تر است. پیوند موضوعی میان طراحی محیط، سلامت عمومی و رفاه روانی، ضرورت توجه به «سیاست‌های همگرا» در برنامه‌ریزی شهری، سلامت و گردشگری را دوچندان می‌کند. بر این اساس، چند پیشنهاد کلیدی قابل ارائه است:

- طراحی زیرساخت‌های حمل‌ونقل و فضاهای شهری با محوریت سالمندان: با توجه به اینکه محدودیت‌های دسترسی به فضاهای شهری و حمل‌ونقل عمومی، از دلایل اصلی بروز نیازهای سفر برآورده‌نشده در سالمندان هستند، پیشنهاد می‌شود که نهادهای شهری، برنامه‌ریزی فضایی و حمل‌ونقلی را با تمرکز بر نیازهای جسمی، شناختی و روانی سالمندان بازطراحی کنند. اقداماتی نظیر فراهم‌سازی رمپ‌ها، نیمکت‌های استراحت، تابلوهای خوانا، خطوط حمل‌ونقل قابل اعتماد و آموزش کارکنان حمل‌ونقل برای تعامل بهتر با سالمندان، می‌تواند تحرک و استقلال این گروه را افزایش دهد.

- توسعه راهبردهای طبیعت‌درمانی و گردشگری سلامت‌محور: با توجه تاثیر فضاهای سبز بر سلامت جسمی و روانی سالمندان و مشارکت اجتماعی آن‌ها، پیشنهاد می‌شود با ایجاد پارک‌های مناسب سالمندان، تسهیل سفرهای طبیعت‌گردی کوتاه‌مدت و طراحی بسته‌های ترکیبی گردشگری-درمانی (مانند گردشگری پزشکی همراه با اقامت در محیط‌های آرام و طبیعی) به ارتقاء کیفیت زندگی سالمندان پرداخته شود.

- افزایش سواد دیجیتال و توانمندسازی فناوری‌محور سالمندان: با توجه به نقش رسانه‌های اجتماعی و شمول دیجیتال در آینده گردشگری سالمندان، باید سیاست‌هایی برای آموزش سالمندان در استفاده از فناوری‌های دیجیتال طراحی شود؛ از جمله رزرو آنلاین خدمات، استفاده از ابزارهای سلامت دیجیتال و تعامل اجتماعی مجازی. این اقدام می‌تواند هم به ارتقاء رفاه روانی کمک کند و هم دسترسی سالمندان را به خدمات سلامت و سفر تسهیل کند.

- ترویج گردشگری بین‌نسلی و مشارکت‌محور سالمندان: پیشنهاد می‌شود برنامه‌هایی طراحی شود که مشارکت سالمندان در فرآیند گردشگری را افزایش دهد؛ مانند دعوت به‌عنوان راهنمای گردشگری محلی، آموزش نیروی کار سالمند در صنعت مهمان‌نوازی، یا برنامه‌های سفر بین‌نسلی که در آن سالمندان با نسل‌های جوان‌تر در تعامل باشند. چنین برنامه‌هایی نه تنها کرامت اجتماعی سالمندان را حفظ می‌کند، بلکه منجر به انتقال تجربه، کاهش احساس انزوا و افزایش سرمایه اجتماعی آن‌ها خواهد شد.

- هم‌راستایی سیاست‌گذاری‌های گردشگری، سلامت و توسعه شهری: از آنجا که ادبیات این حوزه ماهیتی میان‌رشته‌ای دارد و پیوند نزدیکی میان زیرساخت شهری، سلامت عمومی و رفاه ذهنی سالمندان وجود دارد، نیاز است که سیاست‌گذاری‌ها در این حوزه‌ها هم‌راستا

و هماهنگ باشد. از این رو طراحی استراتژی‌های مشترک میان سازمان‌های گردشگری، بهداشت، شهرداری‌ها و نهادهای رفاهی می‌تواند اثربخشی برنامه‌ها را افزایش دهد. پیشنهاد می‌شود که شوراهای سیاست‌گذاری بین‌بخشی تشکیل شود تا براساس شواهد علمی، چارچوب‌های نوآورانه و مشارکت‌محور برای سالمندی فعال تدوین گردد.

در تکمیل تحلیل کتاب‌سنجی و به‌منظور درک روابط علی میان عوامل کلیدی، از مدل‌سازی ساختاری تفسیری کل استفاده شد. این مدل با ایجاد ساختار سلسله‌مراتبی مفاهیم، چارچوبی منسجم برای تحلیل نقش گردشگری در ارتقای سلامت و کیفیت زندگی سالمندان فراهم می‌آورد.

نتایج مدل‌سازی ساختاری تفسیری فراگیر نشان می‌دهد که «گردشگری سالمندان» و «گردشگری درمانی» در پایه مدل قرار دارند و به‌عنوان عوامل محرک، نقشی کلیدی در ارتقاء سلامت کلی ایفا می‌کنند. این دو مؤلفه، هم به‌صورت مستقیم و هم غیرمستقیم، بر ابعاد روانی، اجتماعی و جسمی سالمندان اثرگذارند. در سطح میانی مدل، «بهبودی ذهنی» و «کیفیت زندگی» نقش واسطه داشته و مسیر اثرگذاری گردشگری را به سمت پیامدهای روانی مثبت هدایت می‌کنند. به‌ویژه «بهبودی ذهنی» عاملی کلیدی است که بر شادی، رضایت از زندگی و مشارکت فعال سالمندان در فعالیت‌های تفریحی اثر می‌گذارد؛ موضوعی که با یافته‌های تحقیق‌ها در زمینه اهمیت سلامت روان به‌عنوان بنیانی برای تاب‌آوری و معناداری زندگی در سالمندی هم‌راستاست (Sedgley et al., 2011). در رأس مدل، «سالمندی فعال» قرار دارد که به‌عنوان پیامد نهایی، حاصل زنجیره‌ای از تأثیرات مثبت گردشگری بر رفاه روانی-اجتماعی سالمندان است. این مدل بر ضرورت مداخلات ساختاری در حوزه گردشگری درمانی و تفریحی تأکید دارد که می‌توانند به تحقق سالمندی باکیفیت منجر شوند.

براساس یافته‌های مدل TISM، توجه به ابعاد جسمی، روانی و اجتماعی سالمندان در برنامه‌ریزی‌های گردشگری ضروری است. در این راستا، اقدامات کاربردی همچون طراحی تورهای ترکیبی درمانی-تفریحی متناسب با وضعیت جسمانی و محدودیت‌های حرکتی سالمندان، توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل در دسترس و فراگیر و گسترش فضاهای طبیعی و مراکز اقامتی منطبق با استانداردهای سالمندی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. همچنین، فراهم‌سازی بسترهای دیجیتال و مشاوره‌ای برای اطلاع‌رسانی درباره مقاصد گردشگری

سلامت محور و ادغام خدمات روان‌شناختی و توانبخشی اجتماعی در بسته‌های سفر، می‌تواند اثربخشی مداخلات را افزایش دهد. چنانچه ساختار مفهومی مدل در فرایند سیاست‌گذاری مورد استفاده قرار گیرد، زمینه‌ای مؤثر برای ارتقای کیفیت زندگی سالمندان از طریق تقویت تجربه سفر و مشارکت فعال فراهم خواهد شد.

یکی از محدودیت‌های پژوهش حاضر تمرکز صرف بر پایگاه داده اسکوپوس و حذف منابع غیرانگلیسی یا منتشرشده در قالب کتاب بوده است. این مسئله ممکن است به حذف برخی متون مرتبط منجر شده باشد و بنابراین پیشنهاد می‌شود در مطالعات آتی، از ترکیب پایگاه‌های داده و روش‌های کیفی مانند تحلیل محتوای عمیق نیز بهره گرفته شود. برای تحقیقات آینده با در نظر گرفتن مدل ارائه شده در پژوهش حاضر پیشنهاد می‌شود به آزمون روابط علی‌رشتاسایی شده، استفاده از روش‌های آماری مانند SEM و بهره‌گیری از داده‌های کیفی (مانند مصاحبه با سالمندان) به منظور تقویت مدل پرداخته شود.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

منابع

اصلانی افراشته، امیر، کریمی علویجه، محمد رضا و نائی، مریم. (۱۳۹۸). کاوشی بر تبیین پیشنهادها (پیش‌زمینه‌ها) و پیامدهای رضایت از تجربه سفر گردشگران سالمند. *فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری*، ۱۴(۴۵)، ۱-۳۴.

<https://doi.org/10.22054/tms.2019.34684.1981>

سعید اردکانی، سعید، پزشکی نجف آبادی، فرشته، الحسینی المدرسی، سید مهدی و حسینی، فریده سادات. (۱۳۹۸). استخراج ساختارشناختی گردشگران سالمند ایرانی نسبت به مراکز اقامتی با استفاده از رویکرد نظریه زنجیره هدف-وسیله. *فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری*، ۱۴(۴۸)، ۱۷۹-۲۱۰.

<https://doi.org/10.22054/tms.2020.32161.1922>

شفیعی ثابت، ناصر و فیض بابایی چشمه سفیدی، فرانک. (۱۴۰۴). خوشه‌های گردشگری و توسعه منطقه‌ای: تحلیل شبکه همکاری و هم تألفی. *فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری*، ۲۰(۶۹)، ۸۸-۴۱.

<https://doi.org/10.22054/tms.2024.81969.2980>

References

- Aggarwal, A., Hajra, V., & Kukreja, V. (2023). Senior tourism: travel motivators and perceived constraints and risks for the elderly. *Tourism Review*, 79(4), 855-876. <https://doi.org/10.1108/TR-09-2022-0443>
- Asan, K., Alrawadieh, Z., & Altinay, L. (2024). Connectedness to nature and life satisfaction of seniors: the mediating effects of tourist experience and tourist well-being. *Current Issues in Tourism*, 27(9), 1496-1512. <https://doi.org/10.1080/13683500.2023.2213881>
- Aslani Afrashteh, A. , Karimi Alavijeh, M. R. & Naeli, M. (2019). Explanation of Antecedents and Consequences of the Satisfaction of Elderly Tourists' Travel Experience. *Tourism Management Studies*, 14(45), 1-34. doi: 10.22054/tms.2019.34684.1981 [In Persian]
- Barquilla, C. A. M., Lee, J., & He, S. Y. (2023). The impact of greenspace proximity on stress levels and travel behavior among residents in Pasig City, Philippines during the Covid-19 pandemic. *Sustainable Cities and Society*, 97, 104782. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2023.104782>
- Brasero-Rodríguez, E., Rueda-Extremera, M., & Cantero-García, M. (2024). Analysis of the Relationships between Quality of Life, Resilience, and Life Satisfaction Variables in Retired Individuals. *Journal of Ageing and Longevity*, 4(3), 252-263. <https://doi.org/10.3390/jal4030018>
- Bulut, C., & Nazli, M. (2023). Senior millionaires and their travel behaviours: the case of Turkey. *Journal of Population Ageing*, 16(3), 721-740. <https://doi.org/10.1007/s12062-020-09297-0>
- Câmara, E., Pocinho, M., de Jesus, S. N., & Agapito, D. (2024). Senior Tourists' Well-being, Happiness, and Satisfaction with Life: A Systematic Literature Review. *Journal of Tourism, Sustainability and Well-being*, 12(2), 87-110. <https://doi.org/10.34623/jc4r-9a80>
- Chang, L., Moyle, B. D., Dupre, K., Filep, S., & Vada, S. (2022). Progress in research on seniors' well-being in tourism: A systematic review. *Tourism Management Perspectives*, 44, 101040. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2022.101040>
- Chang, P. J., Wray, L., & Lin, Y. (2014). Social relationships, leisure activity, and health in older adults. *Health Psychology*, 33(6), 516. <https://doi.org/10.1037/hea0000051>
- Chen, C. (2006). CiteSpace II: Detecting and visualizing emerging trends and transient patterns in scientific literature. *Journal of the American Society for information Science and Technology*, 57(3), 359-377. <https://doi.org/10.1002/asi.20317>
- Cheng, Z., Yan, S., Song, T., Cheng, L., & Wang, H. (2022). Adaptive water governance research in social sciences journals: a bibliometric analysis. *Water Policy*, 24(12), 1951-1970. <https://doi.org/10.2166/wp.2022.196>
- Cole, S., Hua, C., Peng, S., & Wang, W. (2024). Exploring the relationship of leisure travel with loneliness, depression, and cognitive function in older adults. *International journal of environmental research and public health*, 21(4), 498. [10.3390/ijerph21040498](https://doi.org/10.3390/ijerph21040498)

- Diener, E., & Seligman, M. E. (2004). Beyond money: Toward an economy of well-being. *Psychological science in the public interest*, 5(1), 1-31. <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2004.00501001.x>
- Dones, I., & Ciobanu, R. O. (2024). Older adults' experiences of wellbeing during the COVID-19 pandemic: a comparative qualitative study in Italy and Switzerland. *Frontiers in Sociology*, 9, 1243760. <https://doi.org/10.3389/fsoc.2024.1243760>
- Du, H., Zhou, F., Cai, Y., Li, C., & Xu, Y. (2021). Influence of features of green spaces on health and well-being: Case study of Shanghai, China. *Journal of Urban Planning and Development*, 147(2), 04021008. [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)UP.1943-5444.0000671](https://doi.org/10.1061/(ASCE)UP.1943-5444.0000671)
- Duedahl, E., Blichfeldt, B., & Liburd, J. (2022). How engaging with nature can facilitate active healthy ageing. *Tourism Geographies*, 24(6-7), 1082-1102. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1819398>
- Fan, Y., Goh, E., Isa, S. M., & Yang, S. (2024). 30 years of healthy ageing research in tourism and hospitality: research trends and implications for future research. *The Service Industries Journal*, 1-38. <https://doi.org/10.1080/02642069.2024.2334775>
- Ferrer, J. G., Sanz, M. F., Ferrandis, E. D., McCabe, S., & García, J. S. (2016). Social tourism and healthy ageing. *International Journal of Tourism Research*, 18(4), 297-307. <https://doi.org/10.1002/jtr.2048>
- Fong, A. Z., & Shaw, F. A. (2024). Well-being implications of mobility of care: Gender differences among US adults. *Transportation research part D: transport and environment*, 129, 104109. <https://doi.org/10.1016/j.trd.2024.104109>
- Gao, X., Li, Y., Li, Y., & He, Z. (2024). Knowledge mapping of research on sustainable utilization of landscape resources: a case study of Guilin National Innovation Demonstration Zone for sustainable development in China. *Chinese Journal of Population, Resources and Environment*, 22(3), 326-333. <https://doi.org/10.1016/j.cjpre.2024.09.011>
- Gedecho, E. K., & Kim, S. (2024). Mental health and well-being in tourism scholarship: a Horizon 2050 paper. *Tourism Review*. <https://doi.org/10.1108/TR-12-2023-0842>
- Geng, Y., Zhang, X., Gao, J., Yan, Y., & Chen, L. (2024). Bibliometric analysis of sustainable tourism using CiteSpace. *Technological Forecasting and Social Change*, 202, 123310. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2024.123310>
- Huang, J., Chen, Y., Wang, J., & Xing, D. (2024). Exploring memorable tourism experiences of senior tourists: An embodied cognitive perspective. *Journal of Vacation Marketing*, 30(3), 361-375. <https://doi.org/10.1177/13567667221139281>
- Hung, K., & Lu, J. (2016). Active living in later life: An overview of aging studies in hospitality and tourism journals. *International Journal of Hospitality Management*, 53, 133-144. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2015.10.008>
- Iamtrakul, P., Chayphong, S., & Hayashi, Y. (2024). An integrative investigation of travel satisfaction, streetscape perception, and mental

- health in urban environments. *Sustainability*, 16(9), 3526. <https://doi.org/10.3390/su16093526>
- Jain, M., Dhir, S., & Khoa, T. (2020). TISM modelling of social enterprise ecosystem: a study in Indian context. *Journal for Global Business Advancement*, 13(5), 665-681. <https://doi.org/10.1504/JGBA.2020.112820>
- Ji, W., Yu, S., Shen, Z., Wang, M., Cheng, G., Yang, T., & Yuan, Q. (2023). Knowledge mapping with CiteSpace, VOSviewer, and SciMAT on intelligent connected vehicles: Road safety issue. *Sustainability*, 15(15), 12003. <https://doi.org/10.3390/su151512003>
- Kemperman, A., & Timmermans, H. (2014). Green spaces in the direct living environment and social contacts of the aging population. *Landscape and urban planning*, 129, 44-54. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2014.05.003>
- Kim, H., Woo, E., & Uysal, M. (2015). Tourism experience and quality of life among elderly tourists. *Tourism management*, 46, 465-476. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2014.08.002>
- Li, X., & Law, R. (2020). Network analysis of big data research in tourism. *Tourism Management Perspectives*, 33, 100608. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2019.100608>
- Litwin, H., Stoeckel, K. J., & Schwartz, E. (2015). Social networks and mental health among older Europeans: are there age effects?. *European Journal of Ageing*, 12, 299-309. [10.1007/s10433-015-0347-y](https://doi.org/10.1007/s10433-015-0347-y)
- Lopez, J., Perez-Rajo, G., Noriega, C., Sánchez-Cabaco, A., Sitges, E., & Bonete, B. (2024). Quality-of-life in older adults: its association with emotional distress and psychological wellbeing. *BMC geriatrics*, 24(1), 815. <https://doi.org/10.1186/s12877-024-05401-7>
- Lui, C., Tight, M., & Burrow, M. (2018). An investigation into the factors influencing travel needs during later life. *Journal of Transport & Health*, 11, 86-99. <https://doi.org/10.1016/j.jth.2018.10.005>
- Luo, J., Guo, Y., & Tian, Z. (2024). Loneliness or sociability: the impact of social participation on the mental health of the elderly living alone. *Health & Social Care in the Community*, 2024(1), 5614808. <https://doi.org/10.1155/2024/5614808>
- Mahadevan, R., & Fan, V. S. (2020). The Nexus Between Seniors' Tourism Expenditure and Well-Being in China. *Tourism Analysis*, 25(1), 169-174. [10.3727/108354220X15758301241620](https://doi.org/10.3727/108354220X15758301241620)
- Mendes, J., Medeiros, T., Silva, O., Tomás, L., Silva, L., & Ferreira, J. A. (2022). PERMA model of well-being applied to Portuguese senior tourists: A confirmatory factor analysis. *Sustainability*, 14(13), 7538. <https://doi.org/10.3390/su14137538>
- Meng, L., Wen, K. H., Brewin, R., & Wu, Q. (2020). Knowledge atlas on the relationship between urban street space and residents' health—a bibliometric analysis based on VOSviewer and CiteSpace. *Sustainability*, 12(6), 2384. <https://doi.org/10.3390/su12062384>
- Moniz, A. I., Medeiros, T., Silva, O., & Mendes, J. (2024). Seniors Book Travel Online A Profile Study. In *Managing Destinations* (Vol. 14, pp.

- 85-96). Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/S2042-144320240000014007>
- Muñoz-Leiva, F., Viedma-del-Jesús, M. I., Sánchez-Fernández, J., & López-Herrera, A. G. (2012). An application of co-word analysis and bibliometric maps for detecting the most highlighting themes in the consumer behaviour research from a longitudinal perspective. *Quality & Quantity*, 46, 1077-1095. <https://doi.org/10.1007/s11135-011-9565-3>
- Niclasen, J., Lund, L., Obel, C., & Larsen, L. (2019). Mental health interventions among older adults: A systematic review. *Scandinavian journal of public health*, 47(2), 240-250. [10.1177/1403494818773530](https://doi.org/10.1177/1403494818773530)
- Pan, Y., Fu, X., & Wang, Y. (2020). How does travel link to life satisfaction for senior tourists?. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 45, 234-244. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2020.07.013>
- Patterson, I., & Balderas-Cejudo, A. (2023). Tourism towards healthy lives and well-being for older adults and senior citizens: tourism agenda 2030. *Tourism Review*, 78(2), 427-442. <https://doi.org/10.1108/TR-06-2022-0269>
- Petticrew, M., & Roberts, H. (2008). *Systematic reviews in the social sciences: A practical guide*. John Wiley & Sons.
- Prati, G. (2022). Correlates of quality of life, happiness and life satisfaction among European adults older than 50 years: A machine learning approach. *Archives of gerontology and geriatrics*, 103, 104791. [10.1016/j.archger.2022.104791](https://doi.org/10.1016/j.archger.2022.104791)
- Qi, J., Liu, Y., Wu, J., Kawagishi, H., & Liu, C. (2025). Bibliometric analysis of *Hericium mushrooms* for medicinal and food purposes: 1992– 2023. *Journal of Future Foods*, 5(4), 317-330. <https://doi.org/10.1016/j.jfutfo.2024.07.011>
- Robina-Ramírez, R., Martín-Lucas, M., Dias, A., & Castellano-Álvarez, F. J. (2023). What role geoparks play improving the health and well-being of senior tourists?. *Heliyon*, 9(11). <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e22295>
- saeida, S. , Pezeshki Najaf Abadi, F. , Alhosseini Almodarresi, S. M. & Hosseini, F. S. (2019). Extraction of cognitive structure of Iranian senior tourists towards Lodging: Means-End Chain approach. *Tourism Management Studies*, 14(48), 179-210. doi: 10.22054/tms.2020.32161.1922 [In Persian]
- Sedgley, D., Pritchard, A., & Morgan, N. (2011). Tourism and ageing: A transformative research agenda. *Annals of Tourism Research*, 38(2), 422-436. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2010.09.002>
- Shafieisabet, N. & Feyz Babaei Cheshmeh sefidi, F. (2025). Tourism Clusters and Regional Development: A Co-authorship and Collaboration Network Analysis. *Tourism Management Studies*, 20(69), 41-88. doi: 10.22054/tms.2024.81969.2980 [In Persian]
- Siddiqui, A. A., Lahmar, A., Singh, P., Arora, K., Samadhiya, A., & Kumar, A. (2024). Unlocking circular supply chain 4.0: identifying key barriers

- through bibliometrics and TISM-MICMAC. *Benchmarking: An International Journal*. <https://doi.org/10.1108/BIJ-10-2023-0717>
- Singh, S., & Dhir, S. (2022). Modified total interpretive structural modelling of innovation implementation antecedents. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 71(4), 1515-1536. <https://doi.org/10.1108/IJPPM-05-2020-0239>
- Step toe, A., Deaton, A., & Stone, A. A. (2015). Subjective wellbeing, health, and ageing. *The lancet*, 385(9968), 640-648. [10.1016/S0140-6736\(13\)61489-0](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(13)61489-0)
- Stončikaitė, I. (2022). Baby-boomers hitting the road: The paradoxes of the senior leisure tourism. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 20(3), 335-347. <https://doi.org/10.1080/14766825.2021.1943419>
- Sun, L., & Fan, X. (2024). Research Hotspots and Future Trends in Canal-Related Industrial Buildings. *Sustainability*, 16(12), 5208. <https://doi.org/10.3390/su16125208>
- Sun, Y. (2023). Happiness and mental health of older adults: multiple mediation analysis. *Frontiers in psychology*, 14, 1108678. <https://doi.org/10.1155/2024/5614808>
- Taloş, A. M., Lequeux-dincă, A. I., Preda, M., Surugiu, C., Mareci, A., & Vijulie, I. (2021). Silver Tourism and Recreational Activities as Possible Factors to Support Active Ageing and the Resilience of the Tourism Sector. *Journal of Settlements & Spatial Planning*. <https://doi.org/10.24193/JSSPSI.2021.8.04>
- Tavitiyaman, P., & Saiprasert, W. (2020). Medical quality and well-being perception of senior tourists. *Asia Pacific Journal of Health Management*, 15(2), 30-38. <https://doi.org/10.24083/apjhm.v15i2.385>
- Vega-Vázquez, M., Rodríguez-Serrano, M. Á., Castellanos-Verdugo, M., & Oviedo-García, M. A. (2021). The impact of tourism on active and healthy ageing: Health-related quality of life. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 13(3), 349-373. <https://doi.org/10.1080/19407963.2020.1837844>
- Wang, Q., Hung, K., & Liu, C. (2023). Tourist experience and well-being of Chinese elderly tourists through intergenerational interaction with their adult children. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 57, 18-28. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2023.08.016>
- Winters, M., Voss, C., Ashe, M. C., Gutteridge, K., McKay, H., & Sims-Gould, J. (2015). Where do they go and how do they get there? Older adults' travel behaviour in a highly walkable environment. *Social Science & Medicine*, 133, 304-312. [10.1016/j.socscimed.2014.07.006](https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2014.07.006)
- Wu, X., Shen, Y. S., & Cui, S. (2023). Global trends in green space and senior mental health studies: bibliometric review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(2), 1316. <https://doi.org/10.3390/ijerph20021316>
- Zhang, J. J. (2023). Leisure travel as process: understanding the relationship between leisure travel and subjective well-being among older adults. *Current Issues in Tourism*, 26(20), 3306-3317. <https://doi.org/10.1080/13683500.2023.2201418>

- Zhao, H., Jiang, S., & Ke, X. (2023). Elderly tourism management: A bibliometric approach. *Innovative Marketing*, 19(3), 211. [http://dx.doi.org/10.21511/im.19\(3\).2023.18](http://dx.doi.org/10.21511/im.19(3).2023.18)
- Zheng, D., Huang, C., Zhao, Q., & Liu, Y. (2025). Healing tourism: an interdisciplinary review of progress, methods and healthy ageing implications. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*. <https://doi.org/10.1108/APJML-10-2024-1538>

References [In Persian]

- Aslani Afrashteh, A., Karimi Alavijeh, M. R. & Naeli, M. (2019). Explanation of Antecedents and Consequences of the Satisfaction of Elderly Tourists' Travel Experience. *Tourism Management Studies*, 14(45), 1-34. <https://doi.org/10.22054/tms.2019.34684.1981>
- Saeida, S., Pezeshki Najaf Abadi, F., Alhosseini Almodarresi, S. M. & Hosseini, F. S. (2019). Extraction of cognitive structure of Iranian senior tourists towards Lodging: Means-End Chain approach. *Tourism Management Studies*, 14(48), 179-210. <https://doi.org/10.22054/tms.2020.32161.1922>
- Shafieisabet, N. & Feyz Babaei Cheshmeh Sefidi, F. (2025). Tourism Clusters and Regional Development: A Co-authorship and Collaboration Network Analysis. *Tourism Management Studies*, 20(69), 41-88. <https://doi.org/10.22054/tms.2024.81969.2980>

استناد به این مقاله: نام خانوادگی نویسنده اول، نام. (سال). عنوان مقاله. عنوان نشریه (ایتالیک)، سال (شماره)، ص آغاز-ص پایان.

Management Studies in Development and Evolution is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License.